

**YÜKSEK DENETİM
DÜNYASINDAN
MİSAFİR YAZARLAR**

MALİ ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİK

ŞÜKRÜ CANKAYA*

Son zamanlarda yukarıdan aşağıya doğru herkesin konuştuğu tartıştığı şeffaflık ve hesap verebilirlik adeta bir slogan halini almıştır ancak ne yazık ki bu konu ile ilgili adımlar atılmasında kimse istekli davranmıyor.

Peki hesap verebilirlik derken ne kastediliyor? Kısaca ona değinelim. Hükümetlerin, kamu kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin sosyo-ekonomik konularda aldıkları kararlar ile işletmelerin mali durumlarına ilişkin zamanında verilen nitelikli, anlaşılır ve güvenilir bilgilere kişiler tarafından ulaşılmasına özetle şeffaflık, bu şeffaf bilgilerin yayınlanmasına da hesap verebilirlik denir.

Hükümetler ile her statüdeki kurumların şeffaflık sağlaması, işletmelerin ve diğer ekonomik aktörlerin plan, program yapmalarında ve karar verme konularında büyük önem taşımaktadır.

Siyasi ve idari şeffaflık, hükümetlerin izledikleri politikalar, düzenlenen kurallar ve yapılan uygulamalar hakkında halkın denetlemeler yapması için olanaklar sağlamak suretiyle hesap verebilirliğin gerçekleştirilmesi, dolayısıyla da suiistimallerin ve yolsuzlukların azalmasına katkı sağlar. Ayrıca, ekonomik şeffaflık kaynak dağılımının adaletli gerçekleştirilmesine, ekonomik potansiyelin daha rasyonel kullanılmasına ve ülkenin ekonomik gelişmesine de büyük katkılar yapar. Şeffaflık adı altında halka verilen karmaşık, çelişkili ve dar kapsamlı bilgiler ülkelerin sosyo-ekonomik faaliyetlerinde her zaman çeşitli sorunlar yaratır.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik konusundaki gereksinimlerin günümüzde büyük ölçüde artmasının nedenlerinin başında globalleşme ve demokrasi ile hakların her geçen gün büyük önem kazanması gerçeği gelir. Bu konuda yapılan tartışmalar gelişen demokrasi anlayışıyla da çok yakından ilgili olup halkın yönetim sürecine etkin şekilde katılması amaçlanmaktadır.

Bu konuda halkın katılımının sağlanabilirliği veya etkin olması kendilerine sunulan bilgilerle sınırlı olduğundan etkinliğin sağlanması için şeffaflığın yukarıda belirtmiş olduğum özelliklere sahip olması gerekir. Diğer bir anlatımla, zamanında verilmeyen, eksik ve anlaşılır özellikte bilgiler içermeyen veya güvenilirliği tam olmayan bilgiler hiçbir amaca hizmet etmez. Bu nedenle de siyasi sorumluluk siyasi denetim ve yükümlülükler her zaman eksik kalmaya ve amaca hizmet etmemeye mahkûmdur.

* KKTC Sayıştay Üyesi

Etkin bir yönetimin esasını teşkil eden şeffaflık, sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılmasında önemli bir husus olup özellikle mali piyasaların güvenli ve sorunsuz çalışmasını sağlarken, yerli ve yabancı yatırımcıların da artmasına büyük katkı yapar. Öte yandan, şeffaflık aynı zamanda hesap verebilirliği de beraberinde getirdiği için, hükümetlerin ve diğer kurumların gerek siyasi gerekse yönetim makamlarında görevli kişilerin gösterdikleri performanstan dolayı sorumlulukları ve hesap verebilirlikleri hakkında da birer gösterge oluşturmaktadır.

Devletin ekonomik şeffaflığının sağlanması bakımından ulusal bütçe hükümetlerin en önemli politika belgesi olup bu belge hükümetlerin siyasi, ekonomik ve sosyal amaçlarını uyumlaştırır ve uygulanmasını sağlar. Bu nedenle, bütçe şeffaflığının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Tüm mali bilgi ve verilerin zamanında ve sistematik bir şekilde açıklanması gereklidir. Tüm bilgi ve verilerin açıklanmasının amacı sadece bütçe gelir ve giderleri hakkında özel bilgiler vermek değil, aynı zamanda devletin sahip olduğu sabit kıymetler, alacaklar, taahhütler (kefalet senetleri) ve borç stokları hakkında da güncelleştirilmiş bilgiler vermek olmalıdır.

Bütçe şeffaflığı altında ele alınması gereken diğer bir husus ise kamu mâliyesinin ayrılmaz bir parçası olan ihale ve sözleşme sistemleri mevzuatıdır. AB normlarına uygun bir Devlet İhale Yasasının henüz KKTC hukukunda bulunmaması bir eksikliktir. Böyle, önemli bir konu hakkında hâlâ bir yasanın olmayışı bunun yerine yıllardan beri devletin ve kamu kurum ile kuruluşlarının bu konuyu istismara açık kurallar içeren tüzük mevzuatı ile yürütmeye devam etmeleri de üzerinde durulması gereken çok önemli bir konudur. İhale sistemini düzenleyen kurallar, rekabet ilkelerini gözetmeli ve ihale süresinde şeffaflığa gerekli önem verilmelidir. Bu sistemin oluşumu ise ancak AB normları paralelinde düzenlenecek bir yasa ile mümkündür.

Özetle şeffaflığın temeli, ilgili olan herkesin ihtiyaç duyduğu bilgilere en süratli ve güvenilir bir şekilde ulaşımının sağlanmasıdır. Bu nedenle aşağıdaki hususların ve özelliklerin yerine getirilmesi gereklidir.

Bilgi, herkesin kolayca ulaşmasına açık olmalı ve bu husus düzenlenecek kurullarla saptanmalıdır. Çağımızda bilginin yayılması için en çok kullanılan araçlar yazılı, görsel ve işitsel iletişim araçlarıdır.

Bilgiler ihtiyaç paralelinde olmalıdır. Örneğin, finansal kuruluşlar verdikleri kredilerin geri döneceği hakkında, riskler alan yatırımcılar ve halk günün ekonomik koşulları ve izlenen politikalar hakkında bilgi sahibi olmayı isterler. Bu örnekleri her faaliyet sahası için geliştirmek mümkündür.

Bilginin özelliği, tam, doğru, tutarlı açık ve basit şekilde anlaşılır olmalıdır. Bu özelliklerin sağlanması amacıyla uluslararası standartlara uyulması hususunda gerekli önem gösterilmeli ve bu standartların uygulanıp uygulanmadığı ilgili bağımsız

denetim kuruluşlarının raporlarıyla desteklenmelidir. Bilginin niteliğinin, içeriğinin ve güvenilirliğinin sağlanması aynı zamanda bütünselliğinin sağlanması ile mümkün olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır.

Bilgilerin sunumu mukayese yapmaya uygun olacak şekilde düzenlenmeli ve meydana gelen değişiklikler zaman dilimlerine uyumlu bilgiler taşınmalıdır. Yanlış, eksik veya fiktif bilgilendirmeye olanak vermemek için ilgili konuda kamu yararına yönelik gözetim görevi üstlenecek kurumlar, (publicoversight board) oluşturulmalıdır.

Bilgiler kamuoyuna sunulurken, karmaşık ve anlaşılması zor yöntemler ile ifadeler yerine basit ve teknik açıdan konuyu bilmeyen kişiler tarafından dahi kolayca anlaşılacak yöntemlerin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Yayınlanacak bilgilerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi ve yararlı olabilmesi için yukarıda belirtilen özelliklere ilaveten ilgili bilgilerin dönemsel olarak ve süresinde yayınlanması gerekir. Aksi takdirde güncelliğini kaybetmiş olan bilgilerin herhangi bir yararı olamayacağı için bu tür uygulama sırf “ben şeffaflık ilkesine uyarım” imajını yaratmaktan öte bir aldatmaca olur.

Şeffaflık ve hesap verebilirlik hususunda konulara göre gerek IMF, gerekse OECD ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından finansal ve mali konularda standartlar yayımlanmış olup birçok demokratik ülkeler bu konuya ilişkin standartları kendi ülkelerinde yasallaştırmışlardır. Para ve finans politikalarında şeffaflığın sağlanması hususundaki uygulama ilkeleri, merkez bankaları ve finansal kuruluşlarının raporlanması sureti ile kamuoyunun erişimine sunulması hesap verebilirliğin ve dürüstlüğü açık bir göstergesidir.

Öte yandan, özel sektörün şeffaflığının sağlanamamasının yarattığı olumsuz sonuçların giderilmesi amacıyla ilgili uluslararası kuruluşlar harekete geçmiştir. Başta halka açık limited şirket statüsündeki işletmeler ile belli bir ekonomik potansiyelin üzerinde faaliyet gösteren özel limited şirket veya benzeri statüdeki işletmelerin mali tabloları ile finansal durumlarına ilişkin tam, doğru ve zamanında bilgilendirme yapmaları artık kaçınılmaz olmuştur. Aksi takdirde bu durum akılcı olmayan yatırım kararlarının verilmesine, piyasada istikrarsızlığa ve birçok ekonomik olumsuzlukların oluşmasına neden olacaktır. Ayrıca, beklenmeyen veya spekülâtif haberler yanlış algılamalara veya kasıtlı olumsuzluklara da neden olmaktadır.

Şeffaflık konusunda borç ve finans kuruluşlarına ilişkin yapılan yasal düzenlemelere ek olarak halka açık şirketler ile belli bir ekonomik potansiyele sahip işletmeler, mali ve ekonomik kararlar alma durumundaki kişi veya işletmelere mali tabloları ile diğer veriler hakkında şeffaflık amaçları bakımından düzenli bilgi akışı sağlama zorunluluğu getirilmelidir. Bu konuda yapılacak bilgilendirmelerin anlamlı, anlaşılabilir ve amaca hizmet etmesi için aşağıdaki asgari özellikleri taşımasına özen gösterilmelidir.

Mali tablolar uluslararası muhasebe ve denetim standartlarına göre ve periyodik olarak zamanında yayınlanmalıdır,

Mali tablolar, bilanço ve bilanço dışı işlem ile yükümlülükleri ihtiva etmelidir,

Mali tablolara ilişkin muhasebe politikaları ile yöntemlerinin tutarlı olarak uygulanmasına gerekli özen gösterilmeli ve bu konuda bilgiler verilmelidir,

İşletmeler etkin iç kontrol sistemleri oluşturmalı ve mali tablolar bağımsız denetçiler tarafından denetlenerek raporlandırılmalıdır.

Sonuç olarak, şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanamaması durumlarında amaçlanan hiç bir hedefe ulaşılması mümkün değildir. Ayrıca, hükümet edenlerin ve diğer yöneticilerin yeterli bilgilere sahip olmaması, onların ekonomide yaşanan olumsuzluklara zamanında ve gerektiği gibi müdahale etmelerine veya önlemler almalarına engel olmaktadır.

Şeffaflığın artırılmasına yönelik çalışmalar tüm hükümetlerin kalkınma programlarının yaygın haline gelmiş birer vazgeçilmez parçasıdır.